

Jerzy Wągradzki

Z działalności Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej

Niepodległość i Pamięć 17/2 (32), 217-219

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Jerzy Wągrodzki

Muzeum X Pawilonu
Cytadeli Warszawskiej

Z działalności Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej

Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, w ramach prowadzonej od wielu lat działalności edukacyjnej i popularyzatorskiej, organizuje bądź bierze udział w imprezach przygotowywanych przez inne podmioty, zarówno cyklicznych, jak i okazjonalnych, dotyczących ważnych wydarzeń związanych z Cytadelą Warszawską i więziami X Pawilonu. Cieszą się one sporą frekwencją, przybliżając szerokiej publiczności wiedzę o jednym z najważniejszych obiektów martyrologii polskiej z epoki zaborów.

W okresie wiosenno-letnim 2010 r. były to przede wszystkim Dni Cytadeli Warszawskiej, połączone z Nocą Muzeów oraz spotkanie związane z rocznicą stracenia bojowca OB PPS Stefana Okrzei.

Dni Cytadeli Warszawskiej 2010

W ramach tegorocznych Dni Cytadeli Warszawskiej odbyło się szereg imprez, które spotkały się z szerokim zainteresowaniem odbiorców. Pierwszą z nich był V Warszawski Konwent Gier Strategicznych GRENADIER, który odbył się w dniach 8 i 9 maja. Organizatorem był Dom Kultury Śródmieście, we współpracy z Klubem Wojsk Lądowych w Cytadeli i Muzeum Niepodległości, a patronat objęła Mazowiecka Komenda Wojewódzka Policji z siedzibą w Radomiu. Na terenie przyległym do Muzeum X Pawilonu widzowie mieli możliwość obejrzenia rozmaitych pokazów i rekonstrukcji z różnych epok, m.in.: pojedynków rycerskich z czasów średniowiecza; musztry i potyczek z epoki napoleońskiej; walk z Powstania Warszawskiego z użyciem wozu bojowego „KUBUŚ”; starcia żołnierzy piechoty angielskiej, wspieranych przez czołg Sherman, z niemieckimi grenadierami pancernymi; ataku wojsk polskich z tankietką TKS na piechotę niemiecką itp. Kulminacją dwudniowego programu był efektowny pokaz pt. „Bitwa o Berlin 1945 roku”, tj. starcie piechoty Ludowego Wojska Polskiego z piechotą niemiecką. W tej rekonstrukcji wzięło udział kilkudziesięciu uczestników, motocykle, tankietka TKS, a rolę szturmowanej Bramy Brandenburskiej „odegrała” Brama Bielańska Cytadeli Warszawskiej. Równolegle, zarówno w plenerze, jak i w X Pawilonie, toczyły się rozgrywki turniejowe gier strategiczno-historycznych DBA i Red Baron. Oprócz tego można było obejrzeć wystawę makiet historycznych, np. zamachu na Kutscherę czy też z bliska przyjrzeć się i zrobić pamiątkowe zdjęcie używanym przy pokazach pojazdom

pancernym. Dużą atrakcją dla zwiedzających były oddawane w czasie imprezy wystrzały z prezentowanych karabinów i dział. Można było też zapoznać się z zasadami działania różnych rodzajów broni palnej oraz wysłuchać prelekcji na temat zmian w umundurowaniu wojsk polskich. Również dla najmłodszych nie zabrakło ciekawych wydarzeń. Mogli np. wziąć udział w quizie historycznym, gdzie do wygrania były nagrody książkowe, a na stanowiskach przygotowanych przez policję i straż graniczną – zapoznać się z technikami pracy operacyjnej, obejrzeć własne odciski palców przez mikroskop lub dostać pamiątkowy odbłask. Ponadto na kilku wystawionych stoiskach handlowych, zainteresowani mogli nabyć książki historyczne, współczesne elementy garderoby w stylu wojskowym czy też zjeść kiełbaskę z grilla. Natomiast dla wszystkich uczestników imprezy organizatorzy przygotowali darmową grochówkę z prawdziwej kuchni polowej. W tamten słoneczny majowy weekend z w/w atrakcji skorzystało 946 osób.

Kolejnym akcentem Dni Cytadeli Warszawskiej 2010 była Noc Muzeów (15 maja 2010 r.). Jej program został przygotowany wspólnie z Klubem Wojsk Lądowych w Cytadeli, z którym Oddział Muzeum Niepodległości współpracuje od wielu lat oraz ze Stowarzyszeniem Artylerii Dawnej „Arsenał”. Pierwszym punktem było zwiedzanie wojskowej części Cytadeli Warszawskiej, na co dzień niedostępnej. Ze względu na ograniczoną liczbę miejsc obowiązywała wcześniejsza rezerwacja telefoniczna. Na podstawie anonsów zamieszczonych w mass-mediach zgłosiło się ponad 200 osób zainteresowanych poznaniem twierdzy warszawskiej. W rezultacie mogły one obejrzeć, słuchając przy tym fachowych komentarzy pracowników Klubu Wojsk Lądowych, dawne budynki historyczne, tj.: były konwikt pijarów, kaplicę pod wezwaniem Św. Ducha, dom, w którym mieszkał budowniczy Cytadeli gen. Iwan Dehn, część kazamatów i wałów, kaponierę południową, w której powstaje nowa ekspozycja Muzeum Katyńskiego oraz teren po dawnych koszarach gwardii koronnej piechoty, na którym obecnie trwają prace archeologiczne, poprzedzające budowę nowej siedziby Muzeum Wojska Polskiego. Wycieczka zakończyła się na terenie Muzeum X Pawilonu.

Tutaj, na otwartej przestrzeni między murem Cytadeli a budynkiem dawnego więzienia, Stowarzyszenie Artylerii Dawnej „Arsenał” przygotowało rekonstrukcję historyczną w postaci biwaku artyleryjskiego z początków XIX w. Członkowie Stowarzyszenia, ubrani w mundury artyleryjskie z czasów Księstwa Warszawskiego oraz Królestwa Polskiego, prezentowali sprzęt artyleryjski, kuźnię, sprzęt medyczny (dużym zainteresowaniem cieszył się pokaz „amputacji” ręki rannego żołnierza) itp. W ramach imprezy odbyło się również szkolenie z zasad posługiwania się bronią czarno-prochową z użyciem prochu. Atrakcją dla zwiedzających były regularnie oddawane salwy, zarówno z dział, jak i z karabinów. Dodatkowo można było obejrzeć i usłyszeć w działaniu broń palną z epok wcześniejszych (np. hakownice, muszkiety, moździerze itp.) prezentowaną przez rekonstruktorów oraz posłuchać prelekcji o zasadach działania poszczególnych rodzajów broni palnej i zmianach w umundurowaniu. Kolorytu imprezie dodawali występujący gościnnie rekonstruktorzy z Grupy Rekonstrukcji Historycznej Kampinos, którzy występując w mundurach żołnierzy carskich, świetnie pasowali do miejsca tego wydarzenia.

Ponadto w programie było również nocne zwiedzanie ekspozycji poświęconej więźniom X Pawilonu oraz wystawy „Sybiracy 1940-1956” zlokalizowanych w budynku dawnego więzienia.

W/w imprezy cieszyły się bardzo wysoką frekwencją; podczas Nocy Muzeów przez obiekt „przewinęło się” 1870 osób, dla których była to ciekawa lekcja historii.

Zwieńczeniem tegorocznych Dni Cytadeli Warszawskiej był zorganizowany w dniach 17-20 maja plener malarski dla dzieci i młodzieży „X Pawilon w oczach dziecka”. Wzięło w nim udział, po uprzednim obejrzeniu najciekawszych miejsc związanych z X Pawilonem

i jego więźniami, 49 osób uczestniczących w zajęciach plastycznych, prowadzonych przez Fundację „Sztuka i Dziecko” przy Muzeum Sztuki Dziecka na Żoliborzu.

Tegoroczne Dni Cytadeli Warszawskiej miały rekordową frekwencję; z przygotowanej oferty skorzystało 2865 osób.

105. rocznica stracenia Stefana Okrzei

W dniu 21 lipca 2010 roku odbyła się uroczystość związana ze 105. rocznicą stracenia słynnego bojowca OB PPS Stefana Okrzei, pierwszego straconego na stokach Cytadeli Warszawskiej bojownika rewolucji 1905-1907 r. Jej organizatorem był Okręgowy Komitet PPS w Warszawie, we współpracy z Muzeum Niepodległości.

Wzięli w niej udział przede wszystkim działacze i sympatycy środowisk lewicowych. W Bramie Straceń, przy płonącym zniczu, delegacje: PPS, SLD i Muzeum Niepodległości (gospodarza uroczystości), złożyły kwiaty pod tablicą memorialną, poświęconą więźniom Cytadeli.

Następnie zebrani przeszli do budynku X Pawilonu, gdzie miała miejsce dalsza część programu. Złożyły się nań: referaty prof. dr hab. Mariana Marka Drozdowskiego *Stefan Okrzeja i jego epoka* i dr Leonarda Dubackiego *Tradycja Stefana Okrzei w powstaniu warszawskim*, recytacje okolicznościowych wierszy Artura Oppmana i Janusza Wirskiego, poświęconych bohaterowi uroczystości i odtworzenie z płyty znanej ballady Stanisława Grzesiuka o Stefanie Okrzei. Na zakończenie, po krótkiej prelekcji kustosa Muzeum X Pawilonu Jerzego Wągrodzkiego o Cytadeli Warszawskiej, uczestnicy zostali przezeń oprowadzeni po ekspozycji, składając w trakcie zwiedzania kwiaty w celi bohatera uroczystości. Znajduje się w niej tablica upamiętniająca jego pobyt w tym więzieniu, umieszczona w 1928 r., kiedy Stefan Okrzeja, jako jeden z czterech wybitnych więźniów X Pawilonu, został w ten sposób uhonorowany z okazji 10-lecia odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie. Uroczystość przypominała, niesłusznie zapomnianą w ostatnich latach, postać jednego z najgłośniejszych uczestników dramatycznych wydarzeń rewolucji 1905-1907 r.

146. rocznica stracenia członków Rządu Narodowego

5 sierpnia 2010 r., w rocznicę stracenia członków Rządu Narodowego z powstania styczniowego, zespół pracowników merytorycznych Oddziału – Muzeum X Pawilonu, wziął udział w wieczornej uroczystości pod Krzyżem Romualda Traugutta, na miejscu słynnej egzekucji z 1864 r. Jej organizatorem był Krąg Pamięci Narodowej. Głównym punktem uroczystości była msza święta w intencji powstańców. Po niej były wystąpienia przypominające zarówno sam zryw styczniowy, jak i dramatyczne okoliczności egzekucji ostatniego przywódcy powstania i jego towarzyszy. Na zakończenie złożono wieńce i wiązanki kwiatów pod Krzyżem Traugutta.